

Charlotte ten Dijke is een vurig pleitbezorger van het compacte bouwen. Ze is mededirecteur van Tangram Architecten in Amsterdam, een bureau dat verdichting prominent uitdraagt in zijn ontwerpvisie. Moeten steden verder verdichten? Een interview, met reacties van belanghebbenden.

‘De stad openzetten is de stad uithollen’

copyright Carien Overdijk
verschenen in Cobouw, december 2005

Mevrouw ten Dijke, de compacte stad is toch een achterhaald begrip?

‘De compacte stad heeft ten onrechte een negatief imago gekregen. Veel politici associëren het begrip alleen met verdichting en efficiency, maar het gaat ook om contrastwerking. De menselijke psyche heeft behoefte aan contrasten. Tussen verschillende woonmilieus. Tussen bebouwde en onbebouwde gebieden, tussen drukte en volledige rust.’

In het recente rapport Landstad stelt het Ruimtelijk Planbureau voor om tachtigduizend woningen ‘in het groen’ te bouwen, vlak buiten de steden.

‘Dat is veel te veel. Je kunt hier en daar best landelijk bouwen, maar niet op deze schaal. Als je nagaat dat je met tien woningen per hectare pas een echt landelijk woonmilieu creëert, dan kun je uitrekenen hoe deze bouwopgave het landschap zal aantasten. Dit soort plannen berust op een verkeerde interpretatie van woonwensen. Natuurlijk willen mensen een huis met veel ruimte, privacy en een grote tuin. Maar dat betekent niet dat ze het liefst in dorpjes wonen. Daar geloven wij niks van. Deze nota gaat volledig voorbij aan de behoefte aan voorzieningen en infrastructuur. Mensen willen ook winkels en zorgfaciliteiten in de buurt. Zeker nu we gaan bouwen voor een vergrijzende populatie.’

Maar in de compacte stad is toch geen ruimte voor luxe, royale koopwoningen?

Die is er wel degelijk. Ook binnen het stedelijk weefsel moet je contrasten maken: hoge dichtheden naast ruime, grondgebonden woningen. Wij hebben studies verricht in bijvoorbeeld Groningen, Utrecht, Den Haag. Daar hebben we ontzettend veel ruimte gevonden die nu niet goed benut wordt. Er zijn allerlei soorten gebieden die je door opschoning veel beter kunt gebruiken. Den Haag heeft bijvoorbeeld een plek met grote loodsen zonder daglicht. Als je die onder de grond stopt, kun je daar een stadspark met riant villa’s op zetten. Zulke oplossingen zijn natuurlijk vaak wel complexer, bijvoorbeeld vanwege het grondeigendom. Bouwen in de stad is lastiger scoren voor wethouders.’

En het is duurder.

Ja, maar je wint er ook veel mee. Je kunt de stad wel openzetten, maar dan ontstaat er een gat dat niet meer met zandzakken te vullen is. Je holt de stad uit. Kijk maar naar de suburbs en de verloederde stadskernen in de VS. Juist het kapitaal moet je in de stad houden, dat houdt ook de winkelcentra op peil. Er zijn in Nederland gelukkig ook vooruitstrevende gemeenten die dat inzien, maar zo'n rapport als Landstad gaat daar totaal aan voorbij.

Dreigt in Nederland dan geen verloedering van het platteland, nu de landbouwsector krimpt?

'Welnee. Die groene gebieden hebben we hard nodig voor ontspanning en recreatie. Je moet ze anders beheren, maar juist dichtbij de stad moet je gebieden hebben waar niets is, waar je de ruimte kunt ervaren. Er is bovendien ook veel ruimte nodig voor waterberging. Ik mis een integrale visie, waarin al die zaken op elkaar worden gelegd. Als je dat doet, dan ontdek je dat compact bouwen juist een gezonder land oplevert.'

Nee

Hugo Priemus, hoogleraar Systeeminnovatie ruimtelijke ontwikkeling en faculteitsdecaan TU Delft:

'Het idee van de compacte stad is, in zijn orthodoxe formulering, achterhaald. Je jaagt mensen de stad uit met nog meer inbreiding. Alleen op een select aantal knooppunten, zoals de Amsterdamse Zuidas, kun je nog verdichten. De parkjes en de sportvelden die er nu in de steden nog zijn, moet je zoveel mogelijk koesteren, want mensen wonen graag in de buurt van groen. Rondom de steden is er dan ruimte voor nieuwbouw, met veel groen en blauw daartussenin. Zo ontstaan netwerksteden, agglomeraties waarvan de bebouwing mag uitwaaiëren in het landelijk gebied. Denk aan ruime vrijstaande woonhuizen met werkruimte voor kleine zelfstandigen, maar ook aan horeca bij een wandelbos of sport- en recreatiefaciliteiten die aansluiten op het landschap. De agrarische sector is in de toekomst niet meer de enige economische drager van het platteland. Daar zijn andere functies bij nodig.'

Ja

Mimi Rietdijk, wethouder ruimtelijke ordening gemeente Haarlem:

'In ons structuurplan blijven de buitengebieden groen. Wij gaan vijfduizend nieuwe woningen bouwen binnen de stadscontouren, waarvan negenhonderd als vervanging van sloop. We hebben, na intensief overleg met de inwoners, een aantal plekken in de stad gevonden die we goed kunnen verdichten. Daarnaast investeren we in de kwaliteit van de stadsnatuur, met name in de vele bestaande parken. Haarlemmers boffen bovendien dat ook de omliggende gemeenten rijk zijn aan groen. Het concept van de compacte stad is nog steeds heel waardevol en vanzelfsprekend. Kijk maar op wereldschaal, naar de grote stadscentra. Concentratie kan de kwaliteit van je woningvoorraad juist ten goede komen. Met de toevoeging van woningen in het midden- en hogere segment bevorderen wij de doorstroming en de sociale diversiteit. En het is goed voor het milieu: bouwen op knooppunten met veel voorzieningen beperkt de mobiliteit. Hoger bouwen heeft trouwens enorm aan kwaliteit gewonnen. Het wordt ook voor gezinnen aantrekkelijk om in een stadsappartement te wonen.'

Nee

Bas van Leeuwen, plaatsvervangend secretaris Raad voor het landelijk gebied:

‘In het verleden riep de Raad: bouw maar in hoge dichtheden, hou die stad binnen de perken, dan ontsier je het landschap niet. Maar inmiddels zien we in dat de beleving van groen in de stad juist erg belangrijk is voor de toekomst van het landelijk gebied. Als stedelingen in hun eigen buurt ervaringen kunnen opdoen met natuur, leren ze de waarde ervan kennen en ontstaat er draagvlak voor natuurbehoud en landschapsbeheer buiten de steden.

Het is onvermijdelijk dat er meer gebouwd wordt in het landelijk gebied. Maar dat moet dan wel bijdragen aan de kwaliteit van het landschap. Wij pleiten voor een welstandscommissie die ook de openbare ruimte beoordeelt op grond van duidelijke criteria. Denk aan behoud van cultuurhistorische elementen, van het karakter van het landschap en van ecologische waarden. De architectuur is belangrijk, dus geen boerderettes. En Belgische toestanden willen we hier ook niet.’

Ja

Mirjam Depondt, wethouder ruimtelijke ordening Maastricht:

‘Voor Maastricht blijft het concept van de compacte stad leidend. In onze structuurplandiscussies voor 2025 denken we wel aan kleine korreltjes bebouwing aan de randen van de stad, maar heel selectief. Wij zeggen: herstructurering gaat vóór uitbreiding. Laten we eerst binnen het stedelijk gebied de kansen op vergroening benutten, voordat we erbuiten gaan. VROM heeft bovendien vastgesteld dat alleen Maastricht op termijn nog bevolkingsaanwas kan verwachten. De andere gemeenten in deze regio krijgen een forse bevolkingsdaling. Formeel mogen ze alleen voor de eigen inwoners bouwen. Dus als die gemeenten duurdere woningen in het buitengebied gaan zetten, dan creëren ze elders leegstand. Wij willen het Heuvelland niet vol zien lopen met villaatjes. Groen financieren met particulier geld kan soms best, maar wij wijzigen bestemmingen ten principale niet om financiële redenen. Je verkoopt geen bestemmingen, dat past niet bij de publiekrechtelijke taak van de overheid.’

Nee

Sako Musterd, hoogleraar Stadsgeografie Universiteit van Amsterdam:

‘Om de compacte stad op zijn merites te beoordelen moet je terug naar de doelstellingen. Een belangrijk doel was: de mobiliteit inperken, en daarmee het energieverbruik en de belasting van de infrastructuur. Uit een Gronings onderzoek is gebleken dat de mobiliteit van mensen die dichtbij hun werk wonen, weinig onderdoet voor die van forensen. Mensen die compact wonen, reizen weer meer in hun vrije tijd.

Openbaar vervoer was een sleutelfactor bij compact bouwen, maar dat is niet waargemaakt. In de Vinexwijken heeft bijna iedereen noodgedwongen een auto. De NS investeert vooral in de lange afstanden, en dat botst met het idee van de compacte stad.

Ook andere ontwikkelingen hebben de compacte stad ingehaald. Het groeiende overschot aan landbouwgrond is niet allemaal om te toveren tot recreatie- en natuurgebied. En er werd tóch al in het landelijk gebied gebouwd, kijk maar naar het Groene Hart. Dat kun je dan beter kanaliseren.

We zijn lang doorgedaan op de erfenis van de tweede wereldoorlog, de enorme woningnood die grootschalig bouwen noodzakelijk maakte. Juist die massale bouwlocaties worden later onaantrekkelijk. Dat hebben we bijvoorbeeld gezien in de Bijlmermeer, waar teveel galerijflats bij elkaar stonden en sloop onvermijdelijk was. De compacte Vinexlocaties zijn voor veel huishoudens ook niet het gewenste eindbeeld.

We zijn eraan toe om minder grootschalig en minder homogeen te bouwen. Je moet de behoefte aan ruimte niet te bekrompen definiëren, bijvoorbeeld door 250 vierkante meter tot het maximale woonoppervlak te bestempelen. Er zijn natuurlijk bepaalde gebieden die je intact moet laten, maar langs de Vecht kun je best nieuwe landgoederen aanleggen. De meest aantrekkelijke gebieden uit de zeventiende eeuw zijn toch ook die van het grootkapitaal? Daar geniet iedereen nu van.'